

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовao комисију

На својој XV седници одржаној **28. новембра 2013.** године, Наставно-научно веће Природно-математичког факултета Универзитета у Новом Саду, именовало је Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата мр Тамаре Кличек под насловом „**Концепт креативног града у развоју туризма Новог Сада**“.

2. Састав комисије са знаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

1. **др Јован Плавша**, редовни професор Природно-математичког факултета у Новом Саду, Департмана за географију, туризам и хотелијерство, ужа научна област: Регионална географија, 17. 03. 2005., председник
2. **др Татјана Пивац**, доцент на Природно-математичког факултета у Новом Саду, Департмана за географију, туризам и хотелијерство, ужа научна област: Туризам, 02.07.2009., ментор
3. **др Снежана Бесермењи**, редовни професор Природно-математичког факултета у Новом Саду, Департмана за географију, туризам и хотелијерство, ужа научна област: Туризам, 07.03.2013., члан
4. **др Ружица Богдановић**, редовни професор Архитектонског Факултета у Београду, Универзитет Унион Никола Тесла, у Београду, ужа научна област: Урбанизам, Урбани дизајн., 24.12.2003 на Универзитету у Београду и 4.10.2010 на Универзитету Унион Никола Тесла у Београду, члан
5. **др Жељко Вучковић**, редовни професор Педагошког Факултета у Сомбору, ужа научна област библиотекарство, 11.11.2011, члан

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

1. Име, име једног родитеља, презиме:

Тамара, Ингеборг-Ирена, Кличек

2. Датум рођења, општина, република:

17. 09. 1970., Нови Сад, Република Србија

3. Датум одбране, место и назив магистарске тезе:

27.03.2007. године, Универзитет Привредна Академија, Факултет за менаџмент у Новом Саду, «Модел креативног развоја културног туризма Војводине кроз међународне волонтерске кампове»

4. Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:

Менаџмент у туризму

III НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација садржи укупно 250 страна, 363 литературна цитата, 65 табела, 63 графикона и 3 прилога.

Поред Предговора, Биографије и Кључне документацијске информације као издвојених делова у раду, докторска дисертација садржи укупно **9 поглавља и 28 подпоглавља.**

Поглавља означавају следеће целине:

1. Увод (1-4 стране), 2. Методолошке основе рада (5- 8 стране): 2.1 Предмет рада, 2.3 Циљ рада, 2.3 Задаци рада, 2.4 Методе научног сазнања, 2.5 Очекивани научни допринос, **3. Град (9-37 стране):** 3.1 Век градова, 3.2. Човек и град, 3.3 Глокализација, 3.4. Рангирање градова 3.5. Решење за град, 3.6. Урбана акупунктура, 3.6. Урбани туризам, **4. Креативни град (38-74 стране):** 4.1 Концепт креативног града, 4.2. Креативност у граду, 4.3. Димензије одрживости (креативног) града, 4.3.1 Економска димензија одрживости креативног града, 4.3.2 Социолошка димензија одрживости креативног града, 4.3.3. Културолошка димензија одрживости креативног града 4.3.4 Еколошка димензија одрживости креативног града **5. Туризам у креативном граду (75-79 стране):** 5.1. Карактеристике креативног града као туристичке дестинације 5.2 Креативни туризам, 5.3. Цивилни туризам, 5.4. Нови Сад - град по мери туриста **6. Емпиријско истраживање (80-155 стране):** 6.1. Предмет, циљ и задаци истраживања, 6.2. Хипотезе истраживања, 6.3 Информације о узорку, 6.4. Информације о упитнику, 6.5. Научне методе у истраживању, 6.6. Статистичка обрада података 6.7. Дискусија резултата истраживања **7. Нови Сад - град културе кафића (156-172 стране), 8. Закључак (173-184 стране); Литература и извори података (185-194), Садржај табела, графикона и примера и Прилози.**

Увод ове докторске дисертације даје увид у мисаону структуру рада и аргументе зашто је данас важно бавити се градом као цивилизацијским феноменом са аспекта одрживости и зашто је важан концепт креативног града у развоју урбаног туризма у свету данас, а нарочито у Србији.

Друго поглавље *Методолошке основе рада*, даје проблем, предмет, циљ и задатке рада. Издвојене су коришћене научне методе и дат је значај, односно научни допринос докторске дисертације.

У оквиру *трећег* поглавља *Град* приказан је настанак и развој савременог града, дате су дефиниције града, приказано је више рангирања градова и објашњен је значај балансирања глобалних и локалних урбаних карактеристика за развој туризма у граду. Такође, образложен је значај урбаног планирања и дизајна за развој туризма и одрживост града у времену и простору, а посебно је објашњен концепт урбане акупунктуре као новог креативног начина управљања градом и решавања проблема у њему. На крају поглавља је подпоглавље који се бави феноменом савременог урбаног туризма.

У *четврто*м поглављу *Креативни град* темељно је анализиран концепт креативног града. Овде се говори о урбаној креативности као носиоцу концепта креативног града, дате су дефиниције креативног града и објашњени су најважнији правци развоја теорије овог концепта. Затим су на систематичан начин приказане до сада примењене адаптација концепта креативног града на управљање променама у савременим градовима. У поглављу се анализирају карактеристике одрживости града, јер је сам концепт креативног града базиран на парадигми одрживости. Овде је дат приказ економске, социолошке, културолошке и еколошке димензије одрживости града, а све у циљу подстицања развоја урбаног туризма..

Пето поглавље *Туризам у креативном граду* се бави најновијим и најсавременијим облицима урбаног туризма који доприносе урбаној креативности. То су креативни туризам и цивилни туризам, који су према мишљењу аутора заснованом на проучавању литературе, међу најбољим облицима за развој не само урбаног туризма, већ и за развој локалне урбане заједнице. Ови облици туризма су нарочито корисни за примену у контексту у коме се налазе градови у Србији, па и Нови Сад. Овде је дата и анализа Новог Сада као туристичког града.

У *шестом* поглављу *Емпиријско истраживање* дати су опис и приказ истраживања у докторској

дисертацији. Дати су предмет, циљ и задаци истраживања, информација о узорку и упитнику, описан је процеса рада, дате су квалитативне и квантитативне методе коришћене при анализи добијених података. На крају се налази веома детаљно подпоглавље у коме је изложена дискусија резултатима.

Седмо поглавље се бави Новим Садам као одрживим креативним туристичким градом базираним на добијеним резултатима из истраживања. Овде је дат и предлог модела управљања развојем туризма у Новом Саду који је заснован на најсавременијим светским токовима заснованим на истраживањима и успешности у пракси. Овај модел одговара добијеним резултатима истраживања о Новом Саду и у складу је са специфичним околностима и контекстом времена у коме се Нови Сад данас налази.

У *Закључку* су изнесени најзначајнији резултати до којих је кандидаткиња дошла у теоријском делу истраживања кроз литературу и друге секундарне изворе сазнања и у емпиријском истраживању током рада на докторској дисертацији.

У поглављу *Литература* дата је обимна листа књига, научних чланака и извора сазнања који су коришћени у раду.

У поглављу *Прилози* приказани су анкетни упитник за одређивање креативног потенцијала Новог Сада у сврху развоја урбаног туризма и приказане су слике неких од облика уличне герила уметности.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Увод ове дисертације објашњава зашто се нарочито данас треба бавити одрживошћу градова, упркос томе што се сам концепт одрживости, због своје комплексности показао компликован у практичној примени. Овде се такође образлаже важност фокуса на градове средње величине у савременом изучавању градова. Даље се објашњава, зашто је концепт креативног града важан за развоју урбаног туризма нарочито у савременој Србији. У уводу је дат централни став од кога полази и око кога је формирана читава дисертација, а то је антрополошки став који је заснован на идеји да ће град бити туристички атрактиван само онда када је атрактиван својој популацији. Град не треба припремати за туристе, већ за људе који у њему живе на начин да им служи и пружа што бољи квалитет живота. Такав град ће бити атрактиван и привући ће путнике, туристе и инвеститоре.

У оквиру поглавља *Град* кандидаткиња је на адекватан начин објаснила појам града кроз дефиниције које су прихваћене у стручној литератури, а потом је указала и на основне карактеристике урбаног туризма. У оквиру посебног одељка о рангирању градова, кандидаткиња је дала класификационе листе рангирања градова на основу више критеријума и више извора, а све то утиче на имиџ градова и њихову привлачност на туристичком тржишту. Истакнуто место у овом делу рада, заузима урбана акупунктура као начин управљања развојем града, а у циљу развоја туристичке атрактивности креативног града. Урбана акупунктура је теорија о унапређењу урбаног простора, која комбинује урбани дизајн и кинеску традиционалну медицину о акупунктури. Ову теорију је развио савремени фински архитекта и социолог Марко Казагранде (Marco Casagrande). Она је у основи сасвим супротна од традиционалног начина планирања града, по коме се урбана обнова догађа само при масивном пројектима. Код урбане акупунктуре до урбаних промена долази кроз мале пројекте који почињу од потреба и идеја заједнице. Пример успешне применљивости урбане акупунктуре је град Куритиба у Бразилу. У посебном одељку који се бави урбаним туризмом истакнута потреба савременог урбаног туризма да сам град буде аутентични доживљај стално, а не само за време манифестација. Поголавље обилује примерима и студијама случаја градова из света чија искуства би донекле могла бити применљива код нас, јер су ови градови без довољне материјалне и финансијске, а често и политичке подршке успели да унапреде свој животни простор и подигну ниво квалитета живота и своју атрактивност користећи принципе креативности.

Поголавље *Креативни град* даје детаљно и прецизно објашњење концепта креативног града,

његовог развоја и примену у разним градовима широм света. Објашњена су три основна правца у којима се овај концепт развијао: креативни град - према оснивачу концепта енглеском урбанисти Чарлсу Ландрију (Charles Landry), креативна класа - према америчком професору, који живи и ради у Канади, Ричарду Флориди (Richard Florida) и креативна економија - према енглеском професору и консултанту Џону Хоукинсу (John Hawkins). У поглављу је дата и систематизација разних облика примене овог концепта у пракси у градовима света. Такође, обрађене су четири димензије одрживости града економска, културолошка, социолошка и еколошка димензија и њихов утицај на развој и креативно унапређење атрактивности урбане средине, што има директан утицај на развој урбаног туризма. За сваку од ових димензија дата је анализа примера из праксе, односно анализа креативног и ефикасног унапређења атрактивности урбаног градског простора у функцији креативности, одрживости и туристичке атрактивности града.

У поглављу *Туризам у креативном граду*, креативни град се посматра као туристичка дестинација и разматрају се облици урбаног туризма који користе туризам као алат унапређења локалне урбане средине у смислу бољег квалитета живота за локалну популацију. Овде су представљени најновији облици туризма који се базирају на великој интеракцији туриста са локалном средином града у којој бораве. У подпоглављу *Нови Сад – град по мери туриста* дат је критичко аналитички приказ Новог Сада данас као савремене туристичке дестинације.

Поглавље *Емпиријско истраживање* представља централни и најоригиналнији део дисертације. Вредност овог поглавља је у томе што оно даје приказ једног од првих истраживања овакве врсте у нашој земљи. Ово истраживање у свом фокусу има активирање креативности као развојног потенцијала за унапређење урбаног туризма Новог Сада, али и одрживост самог града. Емпиријско истраживање за потребе дисертације рађено је као покушај да се неопипљиве карактеристике града операционализују тако да могу да се искористе у практичну сврху развоја градског туризма. Из тог разлога у раду има већи број хипотеза које су прецизно анализирани. Кандидаткиња је у овом поглављу исправно пошла од општих оквира истраживања конкурентности Новог Сада као креативног града у функцији развоја туристичке атрактивности Новог Сада као туристичке дестинације. Овде је дат прецизан приказ истраживања. Детаљно је представљен процес истраживања од објашњења предмета, циља и задатака истраживања, преко одабира узорка, објашњења упитника који је креиран за мерење Новог Сада као креативног града, до начина прикупљања података и коришћених квалитативних и статистичких анализа при обради података. Потом су приказани, резултати квантитативне обраде података и дата је њихова анализа, према следећем редоследу: социо-демографски профил испитаника, анализа отворених питања из упитника, затим анализа мишљења испитаника о квалитету живота у граду, потом део упитника који испитује карактеристике Новог Сада као креативног града и унапређење туризма у граду. Статистичке методе коришћене за обраду података добијених анкетом су: дескриптивна анализа, т-тест за независне и зависне узорке и једнофакторска анализа варијансе ANOVA. Резултати истраживања приказани су прегледно и исцрпно, према претходно дефинисаним циљевима и задацима и пропраћени су адекватном анализом. Резултати истраживања и статистичке анализе потврдили су исправност примењене методологије. У оквиру овог поглавља обрађено је и подпоглавље *Дискусија резултата истраживања*, у коме су на прецизан и веома аналитички начин разматрани резултати истраживања, њихово значење у контексту концепта креативног града Новог Сада. Такође је разматрано какве су вредности резултата добијених у истраживању, зашто су добијени резултати важни, значајни и корисни, како и ко их може користити. Овде је дато и упозорење о лимитима истраживања и на шта је потребно обратити пажњу у будућим истраживањима овакве или сличне врсте.

Поглавље *Нови Сад – град културе кафића* је наставак дискусије резултата истраживања у коме је фокус на Новом Саду као креативном граду и развоју туризма у њему. Овде је дата дискусија главних резултата везаних за концепт креативног града из истраживања и шта она значе у контексту одрживог развоја града, као и развоја одрживе туристичке атрактивности града. Такође, вредност овог поглавља представља предлог могућег модела развоја и унапређења урбаног туризма у специфичним културолошко, социјално, геополитичким условима какви владају у нашој земљи.

У *Закључку* су прецизно издвојени најзначајнији резултати до којих је кандидаткиња дошла у свим

деловима докторске дисертације. Јасно су образложене и поткрепљене постављене хипотезе које су докторском дисертацијом потврђене или одбачене. Дати су могући правци будућих истраживања на ову тему.

Наведена *Литература и извори података* су изузетно обимни, актуелни (како домаћи тако и страни) и везани за истраживану проблематику.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

Овде су издвојени научни радови кандидаткиње од одбране магистарске тезе 2007 до новембра 2013. године, релевантни за интердисциплинарну тему докторске дисертације “Концепт креативног града у развоју туризма Новог Сада“. Сви дати радови су штампани у пуном издању: два рада М63, шест радова категорије М51, два рада категорије М53, један рад М43, пет саопштења на међународним научним скуповима штампаним у целини М33, један рад М24, два рада М14.

1. **Kliček T.** (2007), *Kreativnost i inovativnost u turizmu (Creativity and innovation in tourism)*, Inovacije u skrivenom – monografija projekta: ‘Inovaciona kultura kao faktor u formiranju i razvoju inovacionih sistema, Fakultet za menadžment, Novi Sad, Srbija (Serbia), str. 246-264, ISBN: 978-86-85067-19-8, COBISS.SR.-ID 223606023, M43
2. **Kliček, T.**, (2007), *Upravljanje znanjem u praksi – koncept kreativnog turizma (Knowledge Management practice of creative tourism concept)*, Zbornik radova sa V savetovanja „Na putu ka dobu znanja“, Fakultet za menadžment - FAM, Novi Sad, Srbija (Serbia), pp 258-277, ISBN: 978-86-85067-25-9, COBISS.SR-ID 231164423, M63
3. **Kliček T**, Breda Z. (2008), *Restoring Tourism in Serbia: The role played by volunteering in Vojvodina.*, TURYZM journal, Institute of Urban Geography and Tourism, University of Lodz, Poland, ISSN 0867-5856, Volume 18, issue 2, pp. 42-56, M24
4. **Kliček T** (2008), *Storytelling metoda u konceptu doživotnog učenja, (Storytelling as Method in The Life Learning Concept)*, in: Implikacije doživotnog učenja na kreiranje inovaciona kulture, Projekat Inovaciona kultura kao faktor u formiranju i razvoju inovacionih sistema, ISBN 978-86-85067-26-6, pp260-266, M14
5. Andevski, M., **Kliček, T.**, (2008), *Održivo obrazovanje – put u društvo znanja (Sustainable Education - time in the Knowledge Society)*, Ecologica, Belgrade, Srbija (Serbia), ISSN: 0354-3285, UDC: 502, M51
6. **Kliček, T.**, (2008), *Kreativni model upravljanja znanjem u turizmu (Knowledge Management Creative Model in Tourism)*, Zbornik radova sa VI savetovanja „Na putu ka dobu znanja“, Fakultet za menadžment - FAM, Novi Sad, Srbija (Serbia), pp 386 -406, ISBN: 987-86-85067-29-7, COBISS.SR-ID 253645575, M63
7. Ristic D, Borsos A, **Klicsek T** (2009), *Kreativnost kao katalizator unapređenja intelektualnog kapitala (Creativity as catalyst intellectual capital development)*, Put ka dobu znanja, Conference proceedings, Fakultet za menadžment Novi Sad, Serbia, ISBN : 978-86-85067-45-7, M33
8. Andevski, M., **Kliček, T.**, (2009), *Refleksija globalizacije na stilove života (Reflection on the globalization of lifestyles)*, Ecologica, Beograd, Srbija (Serbia), ISSN 0354-3285, UDC: 502, M51
9. **Kliček, T.**, Vanić, T., (2009), *The Creative City Concept Improving Urban Tourism of Novi Sad*, International Conference, Future leaders, EIAT 2009, Belgrade, Srbija, (Serbia), ISBN: 978-86-88145-00-8, M33
10. Kobiljski M. A., **Klicsek T**, Pakaski A, (2010), *Visual Education in Serbia (Vizuelna edukacija u Srbiji)*, Bijutsu Forum 21, Vol. 21, Daigo Shobo, Kyoto, Japan, ISBN: 978-4-925185-38-721, M51
11. **Klicsek T.**, Vuckovic Z (2009), *Multiculturalism as a Competitive Advantage of the Creative City Space*, Conference: From Past to Future – Multiculturalism, CCSCT 09, Istanbul, Turska (Turkey), Conference proceedings at CD, M33
12. Čabrilo S, **Kliček T**, (2010), *Upravljanje promenama u javnom sektoru u kontekstu usvajanja Statuta AP Vojvodine (Change Management in The Public Sector in Autonomous Province of Vojvodina)*, Poslovna ekonomija: časopis za poslovnu ekonomiju, preduzetništvo i finansije, 197-221 str, ISSN: 1820-6859, M51

13. Siciu C, Ivanovici M, & **Klicek T**, (2010), *Creative cities & creative communities. Challenges and opportunities for Romania & Serbia*, Regional Studies Association International Conference - 'Regional Responses and Global Shifts: Actors, Institutions and Organizations', Pecs (Hungary), ISBN:978-1-897721-36-0, <http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2010/may-pecs-presentations.asp>, M33
14. **Klicek T** & Breda Z, (2010), *The Role of Volunteer Tourism: The Case of International Work Camps in Vojvodina*, Revista Turismo & Desenvolvimento (Journal of Tourism and Development), Universidade de Aveiro, Portugal, No 13/14, Vol. 2, ISSN:1645.9261, M51
15. Andevski, M., **Kliček, T.**, Šćepanović, I., (2011) '*Communication Through Internet And Identity Development of The Young*', Proceedings of Scientific-research interdisciplinary project Digital media technologies and social-educational changes that is financed by the Ministry of Education and Science of the Republic of Serbia, in: „Knowledge, Education, Media“, ISBN: 978-86-85067-36-5 COBISS.SR.ID: 267050247, UDK: 004.738.5:316.613-053.6, M14
16. Gagić S, **Kliček T** (2011), *Principi kreiranja i razvoja zdravog jelovnika u savremenoj ugostiteljskoj ponudi (Principles of Healthy Menu in Modern Foodservice Offer)*, Turističko poslovanje – časopis, ISSN: 0354-3099, COBISS.SR.ID:152936460, M53
17. **Kliček T**, Vučković Ž, Čabrilo S (2012), *Ekonomska održivost kreativnog grada (Economic sustainability of creative city)*, Nauka+Praksa, časopis instituta za građevinarstvo i arhitekturu, Građevinsko-arhitektonskog fakulteta Univerziteta u Nišu, Institut za građevinarstvo i arhitekturu, broj 15, ISSN 1451-8341, M53
18. Andevski M, Aresenijevic J, **Klicek T** (2013), *Growing up in a Participatory Media Culture*, Refereed Proceedings: Knowledge Management Conference, A Publication of the International Institute for Applied Knowledge Management, Visoka tehnička škola strukovnih studija, Novi Sad, Serbia, ISBN 978-86-6211-087-9, pp 48-60, M33
19. Čabrilo, S., Savić-Šikoparija, T., **Kliček, T.** (2013), *Istraživanje konflikata u funkciji upravljanja promenama u javnim preduzećima (Research of Conflicts in Change Management of Public Companies)*, Poslovna ekonomija- Časopis za poslovnu ekonomiju, preduzetništvo i finansije, ISSN: 1820-6859, God. VII- br. 1/2013, Vol. XII, str. 97-122, UDK: 3:33+336, COBISS.SR-ID: 146187532, M51

VII ZAKLJUČCI ODNOSNO REZULTATI ISTRAŽIVAŃA

У овој дисертацији примењен је нови приступ, који за развојни потенцијал града узима **креативност**. Истраживањем карактеристика Новог Сада као креативног града, истакнути су потенцијали и шансе које Нови Сад као креативан град има за развој урбаног туризма. Овај нови приступ не одбацује традиционално виђење урбаног напретка и развоја туризма, које се заснива на изградњи инфраструктуре, хотела, мостова, булевара и промоцији туристичких потенцијала попут река, језера, архитектуре, манифестација. Нови приступ заступа став да је град необично комплексан и сложен систем који се никако не може поједноставити и посматрати из само једне перспективе било да је она социолошка, економска, културолошка или еколошка. Најчешће је то економска, материјална, опипљива перспектива из које градови креирају своје стратегије, при чему се потпуно занемарује она неопипљива и невидљива стварност града која чини град живим и креативним. Овакав приступ према граду је не само недовољан, него је и погубан. О томе је пуно у својим делима говорила Џејн Џејкобс (Jane Jacobs) урбани теоретичар и активисткиња. Она критикује 'рационалну' урбану политику, која одбацује град. У својим настојањима да побољша перформансе града, урбана политика веома често негира и одбацује људе који живе у њему и њихове заједнице које су носиоци комплексности града. А управо се из те комплексности ствара убрана животност, виталност и квалитет на потпуно исти начин на који је еколошка комплексност одраз здравља неког природног система. Један од основних принципа концепта креативног града је да препознаје и охрабрује урбану разноврсност и **комплексност**. Према својој комплексности сваки град и свака заједница су различите од свих осталих места, градова и заједница и зато се захтева индивидуални приступ сваком граду.

Иако је Џејкобс писала о проблему 'смрти' америчких градова 60-тих и 70-тих година XX века, овај проблем убрзо је уочен на разним локацијама у свету, нарочито у градовима који су се суочили са брзим и незаустављивим приливом становништва. То је довело до тога да се одрживи развој градова нађе у средишту научних посматрања, јер први пут у историји човечанства више

људи живи у градовима него ван њих. Град је самим тим постао извор развијања старих и стварања нових појава и изазова - социолошких, економских, културолошких, еколошких, политичких. Промене у граду се дешавају брзо, неухватљиве су и зато је важно град посматрати свеобухватно, холистички. Град ће опстати ако тежи својој **одрживости** у свим горе наведеним категоријама, а не да стреми само ка једној, јер се ове димензије преплићу, условљавају и вуку једна другу. Овакав град аутоматски ће утицати на развој одрживог урбаног туризма. До овога најчешће не долази због чињенице да се градови и заједнице рапидно мењају, али владе нису у стању да испрате ове промене и суоче се са изазовима и одговоре на шансе.

Животност и динамичност одрживог града чине да је сам **град један стални, непрекидни пројекат** који доноси занимљивост и привлачност свим људима, пре свега својим становницима, а онда и посетиоцима, туристима и инвеститорима. Из оваквог размишљања, енглески теоретичар и практичар, урбани планер, а од недавно и професор урбане креативности на престижној високо рангираној шангајској академији за урбане студије Чарлс Ландри (Charles Landry), осмислио је теорију о креативном граду. Овај концепт креативног града је применљив и о томе говоре многи примери из света од највећих градова, најпосећенијих и најпривлачнијих за туристе, све до градова који се суочавају са мноштвом изазова и проблема које треба решити да би дошли до своје одрживости и одрживе туристичке привлачности. Сваки град може да поради на својој креативности без изузетка, с тим што је за веће изазове и проблеме потребно више креативности.

За дисертацију су одабрани **примери градова из сиромашнијих средина** попут Латинске Америке, али и примери мањих европских градова који су на креативан, неуобичајен начин успели да покрену своју креативност и раде на унапређењу своје одрживости, а онда и туристичке привлачности. Иако многим градовима, па и Новом Саду, недостаје довољно инфраструктуре и материјалне основе за напредан живот и рад, тежња да се све снаге усмере на побољшање ових аспеката града доводи град у стање одумирања. Према Жаиму Лернеру (Jaim Lerner; Lerner, 2009), архитекти и бившем градоначелнику бразилског града Куритибе, који многи теоретичари града сматрају најкреативнијим градом на свету: „Многи градови губе битку са деструктивним силама, јер су се помирили са мишљу да су њихови проблеми толико велики да се са њима не може изаћи на крај, поготово ако сви плански инструменти и финансије нису у најбољем реду. А то није тачно, јер се увек може урадити још нешто мало, скривено можда, врло значајно. Будућност представља посвећеност константном иновирању. А будућност је иза угла. Креативност се постиже ако се одсече једна нула из буџета намењеном одрживости, а ако се сасеку две нуле, онда се задовољење визије града почиње остваривати сада, баш одмах. Сваки град може поправити квалитет живота за своје грађане у периоду од три до четири године“. Креативност и иновативност су основни потенцијали који ће помоћи сваком граду без обзира на његове проблеме да има одрживи раст и развој

Данас се градом баве теоретичари и практичари из разних области од антрополога, географа, социолога, архитекти, урбаних планера, урбаних дизајнера, филозофа, политиколога, еколога и сл. У дисертацији су представљене и друге **теорије** које су важне за одрживост града, а које су за потребе дисертације укомпоноване са **концептом креативног града**, јер се одлично надопуњују. То су теорија о **урбаној акупунктури** финског архитекте, италијанског порекла Марка Казаграндеа (Marco Casagrande) и теорије о **моћи контекста** Малкома Гледвела (Malcolm Gladwell) која је базирана између осталог на теорији разбијених прозора (Broken Windows Theory) америчких криминолога Џејмса Вилсона и Џорџа Келинга (James Q. Wilson; George L. Kelling).

Основно полазиште истраживања у дисертацији је од доле ка горе (ботм ап; bottom-up) и оно је засновано на **антрополошкој перспективи посматрања развоја урбаног туризма**, која је најбоље садржана у ставу и изјави Жаима Лернера: „Као прво важно је разумети и једном за свагда схватити да живот граду дају његови становници и што је бољи квалитет живота у граду, бољи ће бити његови грађани, а и сам град ће оживети. Град ће бити атрактиван за туристе само онда када је атрактиван својој популацији. Град не треба да се припрема за туристе, већ за људе и начин да служи људима и пружа добар квалитета живота и тада ће привући туристе“.

Градови Србије су се због спољашњих и још више унутрашњих разарања земље нашли на рубу одрживости у сваком смислу. Нови Сад, некадашња Српска Атина, пољопривредни и индустријски центар региона, град зеленила, град мноштва народа и народности, Европа у малом је постао град без лица о коме пише проф.др. Љубинко Пушић. Мртав, безличан град, један од градова о којима пише Џејн Џејкобс, а то значи да је град усмерен ка развоју и мерењу свог успеха само кроз један сегмент своје комплексности, а то је економска и материјална добит. На овај начин

град је врло далеко и све је даље од пароле 'Нови Сад - град по мери грађана', која представља слоган града, али на жалост стоји само написана на избледелим и офуцаним таблама на улазу у град. Нови Сад према истраживању урађеном за потребе ове дисертације није препознат од стране испитаника ни као Српска Атина, ни Гибралтар на Дунаву, ни пољопривредни центар региона ни ништа од великих и обећавајућих атрибута које би требао да носи на првом месту, јер су ови атрибути истинити као историјско наслеђе и природно обележје града. Од свих понуђених карактеристика Нови Сад је према резултатима из овог истраживања **град културе кафића**.

Да би се одредиле карактеристике Новог Сада као креативног града у дисертацији је коришћено анкетно истраживање, чији подаци су обрађени комбинацијом квалитативних и квантитативних метода (дескриптивна анализа, т-тест за независне и зависне узорке, једнофакторска анализа варијансе ANOVA). Истраживање је вршено на пригодном узорку, на територији Новог Сада. Упитник за потребе ове дисертације је креиран тако да истражи **мишљење испитаника локалне заједнице Новог Сада о самом граду**. Ове карактеристике које потичу из саме локалне заједнице града представљају према теорији концепта креативног града потенцијале које треба развијати у циљу побољшања урбане атрактивности града, које чине да град потом делује привлачно и за туристе. Упитник се састоји из шест делова, а пети део упитника је и централни и он испитује путем Ликертове скале карактеристике Новог Сада као креативног града. Дате су тридесет две карактеристике града до којих се дошло анализом и селекцијом карактеристика Новог Сада добијених у неколико неструктурисаних интервјуа са одабраним стручњацима и из извора попут 'шта је новосадски' радио021 и изложбе 'а(у)кција града'. Сам чин истраживања је имао за циљ промоцију и развијање свести и позитивних ставова о креативности, култури, заштити животне средине у Новом Саду, као и о његовим социолошким и економским карактеристикама.

Статистичком анализом **није потврђена основна хипотеза** која гласи да се према мишљењу испитаника потенцијал Новог Сада као креативног града налази у културолошкој димензији града. Културолошку димензију града смо одабрали у главној хипотези, јер се Нови Сад према званичној документацији града оријентише пре свега ка развоју културног туризма. Од тридесет и две карактеристике према мишљењу испитаника Нови Сад је највише град кафића. Иако би карактеристика 'Нови Сад – град кафића', могла бити културолошка и она заиста има културолошки елемент у себи, она је пре свега социолошки и културолошки амалгам. Ипак, сматрамо да је у Новом Саду данас 'кафић' више комуниколошки феномен и стога он припада социолошкој димензији.

На другом месту према мишљењу испитаника је културолошка карактеристика града, Нови Сад мултикултурни град. Ова мултикултуралност се разликује од оне која је заступљена на западу у земљама бивших колонијалних сила, јер се у нашем случају не ради о потпуно другачијим културама. Овде припадници различитих националности мање више живе слично, једни поред других вековима и то пре личи на интеркултуралност средине. Међутим, елемент одвојености је присутан код на пример посећивања позоришта на другим језицима, што је и логично, па код чланства и активности у културним друштвима одређене националности. Ипак, сматрамо да би се национална, језичка шароликост и мулти професионалност могле начинити видљивијим, истакнутијим и искуственим у туристичке сврхе. Можемо прослављати нашу **заједничку разноликост**, комплексност, друштвену и културолошку шароликост на сваком кораку, углу, у сваком ресторану, током целе године, сваког дана тако да се она пласира као стална туристичка атрактивности.

Ово значи да би према мишљењу испитаника, **развој одрживог туризма у Новом Саду требало базирати на креативном унапређењу и развоју одрживости културолошке и социолошке димензије града и посебно две издвојене карактеристике – Нови Сад град кафића и Нови Сад мултикултурални град**. Такође, према концепту креативног града ове две карактеристике Новог Сада, које извиру из стварности самог града, уколико би се креативним начинима, о којима се такође говори у дисертацији, унапредиле, могле би представљати аутентично константно урбано искуство коме теже савремени туристи.

Овоме у прилог и иде и анализа отворених питања испитаника, која су постављена у другом делу упитника, пре понуђених карактеристика у петом делу упитника, да се не би сугерисало испитаницима, већ да је што је могуће реалније, методом анкете добити одговоре о визији Новог Сада. Према визији испитаника **Нови Сад би пре свега требао да буде град који себи поставља задатак да буде место где људи желе да живе, раде, посећују га и инвестирају у њега**.

Резултати једнофакторске анализе варијансе ANOVA, уз вероватноћу 99%, такође, показују да не постоје статистички значајне разлике међу групама испитаника према социо-демографским карактеристикама (пол, ангажованост у Невладином сектору, радно место у јавном или приватном сектору, националност) у њиховим ставовима о карактеристикама Новог Сада као креативног града и конкурентности као дестинације урбаног туризма, односно испитаници без обзира на све горе наведене карактеристике деле слично мишљење у оцењивању атрибута Новог Сада као креативног града и његове аутентичности. Према испитанцима да би град постао атрактивнији потребно је **радити пре свега на социјалној димензији града.**

Стратегија развој атрактивности града у циљу развоја урбаног туризма у Новом Саду и атрактивности би била путем **урбане акупунктуре**, а модел ефикасног решавања проблема, суочавања са изазовима и коришћења шанси Нови Сад треба да тражи у партнерском односу јавног и приватног сектора са становницима града (**4P public-private-people partnership model**).

Отклањање недостатка и **истицање конкурентских предности Новог Сада** као туристичке дестинације је неопходно за даљи развој урбаног туризма, за позиционирање дестинације на међународном и регионалном тржишту градских дестинација. Сви резултати истраживања представљају добру полазну основу за развој урбаног туризма у Новом Саду, али и туризма Војводине уопште.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Предузете истраживачке активности, коришћене статистичке методе, квалитативна анализа података, као и приказани резултати, представљају одговарајућу научну апаратуру помоћу које је дата адекватна слика креативног града као основе развоја урбаног туризма Новог Сада. Резултати истраживања прате постављене циљеве и задатке истраживања и приказани су јасно и прегледно помоћу табела, графикана и шема, уз одговарајућа тумачења у тексту. Подаци добијени истраживањем су статистички обрађени помоћу адекватних статистичких анализа. Кандидат је резултате истраживања јасно и прецизно тумачио, вршећи добру компарацију са резултатима из других истраживања у земљи и иностранству. Наведена литература је врло обимна, савремена и везана за проблематику концепта креативног града, урбаног туризма и туристичке дестинације. На основу начина приказивања и тумачења података, може се констатовати да рад садржи оригиналне научне резултате који задовољавају захтеве нивоа докторске дисертације.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме?

Докторска дисертација магистра Тамаре Кличек написана је у складу са образложењем наведеним у пријави теме.

2. Да ли дисертација садржи све битне елементе?

Дисертација садржи све битне елементе који представљају оригиналан научни допринос у области изучавања развоја урбаног туризма и одрживости града.

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци?

Комисија сматра да ова докторска дисертација представља оригинални научни допринос у области примене концепта креативног града на развој туризма у граду. Резултати истраживања докторске дисертације мр Тамаре Кличек представљају једно од првих истраживање концепта креативног града на примеру Новог Сада. Слично истраживање до сада није вршено ни у другим деловима Србије. Посебност овог истраживања, када је у питању урбани туризма Новог Сада је што има од доле ка горе приступ (ботм-ап; bottom-up). Оваква истраживања су ретка не само код нас, него и у свету. Дуго по чему се ова дисертација другачија од многих других је што промовише креативност као развојни потенцијал урбаног туризма. Кандидаткиња је емпиријско истраживање базирала на добро проученој теорији у којој је укрстила више теорија попут концепта креативног града и

теорије о моћи концепта. За обраду добијених података у дисертацији је коришћена оригинална комбинација квалитативних и квантитативних метода за утврђивање потенцијала креативног града у сврху развоја туризма и конкурентности Новог Сада на домаћем и међународном туристичком тржишту. Такође, новину представља креирање предлога могућег модела развоја урбаног туризма у Новом Саду. На основу наведеног, може се констатовати да докторска дисертација мр Тамаре Кличек представља оригинални научни рад и пружа конкретан допринос науци.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања?

У докторској дисертацији нема недостатака који би утицали на резултате истраживања.

X ПРЕДЛОГ

На основу укупног сагледавања оцене докторске дисертације кандидаткиње мр Тамаре Кличек, под насловом "**Концепт креативног града у развоју туризма Новог Сада**", Комисија позитивно оцењује ову дисертацију и предлаже Наставно-научном већу Природно-математичког факултета Универзитета у Новом Саду да **прихвати позитивну оцену и одобри кандидату да докторску дисертацију под овим насловом јавно брани.**

У Новом Саду, 18. децембар 2013.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ:

др Јован Плавша, ред. проф.
ПМФ-а у Новом Саду, председник

др Татјана Пивац, доц.
ПМФ-а у Новом Саду, ментор

др Снежана Бесермењи, ред. проф.
ПМФ-а у Новом Саду, члан

др Ружица Богдановић, ред. проф.
Архитектонског факултета у Београду, члан

др Жељко Вучковић, ред. проф.
Педагошког факултета у Сомбору, члан